

www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Npifznu/2005_19/19/starodubets.pdf. 26. Глушенюк Н. Податкова система та штрафи в рейхскомісаріаті "Україна" (1941–1944 рр.) / Н. Глушенюк // Українська історична наука на сучасному етапі розвитку. – К.; Н.-Ю.; Кам'янець-Подільський, 2007. – Т. 4. – С. 307–311. 27. Костопільські вісті. – 26 жовтня 1941. – 4 с. 28. Костопільські вісті. – 31 травня 1941. – 4 с. 29. Коваль М. Україна в Другій світовій та Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / М. Коваль. – Київ: Видавничий дім "Альтернативи", 1999. – 336 с. 30. Пастушенко Т. Використання праці українських примусових робітників у Третньому рейху / Т. Пастушенко // Архіви окупації. 1941–1944. – К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – С. 854–859. 31. Пацула Й. Волинь – мій біль, моя надія / Й. Пацула. – Рівне: "Азалія", 2005. – 224 с. 32. Данилюк В. Українські оstarбайтери: 1941–1947 рр. (на прикладі Рівненської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 "Історія України" / В. Данилюк. – Луцьк, 2011. – 20 с. 33. Забродець О. Волинські оstarбайтери (1941–1945 рр.) / О. Забродець // Волинь у Другій світовій війні. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – С. 107–126. 34. Особистий архів автора, спогади Віллічука Леоніда Федоровича (записані у с. Семенів Білогірського району Хмельницької області 2 червня 2013 р.), 2 арк. 35. ЦДАВО України, ф. КМФ–8, оп. 1, спр. 294, 78 арк. 36. Волинь. – 23 квітня 1942. – 4 с. 37. Перехрест О. Сільське господарство України в період німецької окупації / О. Перехрест // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.: Книга перша – К.: Наукова думка, 2010. – С. 475–511. 38. Волинь. – 4 липня 1943. – 4 с. 39. Особистий архів автора, спогади Сороки Ольги Павлівни (записані у с. Повчин Новоград – Волинського району Житомирської області 12 липня 2013 р.), 2 арк. 40. Особистий архів автора, спогади Плотнік Раїси Іванівни (записані у м. Корці 12 липня 2013 р.), 2 арк. 41. Вісті. – 1943. – № 4–5. – 23 с. 42. Сергійчук В. Український здвиг. Волинь 1939–1955: Документи і матеріали / В. Сергійчук. – К.: Українська видавнича спілка, 2005. – 840 с. 43. Легасова Л. Спалені села (1941–1944 рр.): український вимір трагедії / Л. Легасова, М. Шевченко // Сторінки воєнної історії України. – К., 2010. – Вип. 13. – С. 154–169. 44. Волинь. – 17 червня 1943. – 4 с. 45. Інформатор. – 1 липня 1943. – 4 с. 46. До зброї. – 1943. – № 2. – 12 с.

Сергей Иванов

ВОЛЫНСКОЕ СЕЛО В 1941–1944 ГГ.: СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье проанализирована социально-экономическая жизнь волынского села в годы немецкой оккупации.

Ключевые слова: Волынское село, сельское население, немецкая оккупация, райхскомиссариат "Украина".

Sergiy Ivanov

VOLYN' VILLAGE IN 1941–1944.: SOCIO-ECONOMIC DIMENSION

The article analyzes the socio-economic life of Volyn' village during the German occupation.

Key words: Volyn' village, rural populations, the German occupation, Reichcommissariat "Ukraine".

УДК 94(477.87) "1944/1946": 323.281

Сергій Гордійчук

СУДОВІ ПРОЦЕСИ НАД "ВОРОГАМИ НАРОДУ" НА ЗАКАРПАТТІ У 1944–1946 РОКАХ

У цій статті проаналізовано діяльність радянської влади на Закарпатті проти політичних діячів, які відстоювали інтереси свого краю ще до возз'єднання Закарпаття з радянською Україною, в період Чехословацької республіки та в період угорської окупації краю. Праця базується на основі архівних матеріалів управління Служби безпеки України в Закарпатській області та періодичних видань 1946 року.

Ключові слова: НКВС, "вороги народу", Закарпаття, Автономний землеробський союз, Руська національно-автономна партія.

Актуальність проблематики ґрунтується на тому, що свавілля радянської влади на території Закарпаття ще до її возз'єднання з радянською Україною спричинило низку судових процесів проти політичних діячів. Праця допомагає розкрити сутність радянської тоталітарної машини, яка для того, щоб залякати населення готова була засуджувати населення за активну партійну діяльність у роки Чехословацької республіки і особливо у період угорської окупації краю, хоча це не підлягало юрисдикції радянських органів.

Наукова новизна полягає у тому, що у публікації на основі об'єктивного і комплексного підходу, а також детального аналізу архівних матеріалів управління Служби безпеки України в Закарпатській області проаналізовано діяльність органів НКВС у засудженні, які не підлягали їх юрисдикції, виявлено значну кількість порушень радянських слідчих.

Аналізуючи цю проблематику неможливо обійтися також без тогочасної преси, яка здебільшого була заангажованою у своїх поглядах та вихваляла радянські органи влади.

Об'єктом дослідження є суспільно-політичні та ідеологічні процеси, що відбувалися на Закарпатті упродовж 1944–1946 рр., скеровані на переслідування політичних діячів Закарпаття.

Предмет дослідження – хід судових процесів над "ворогами народу" та діяльність органів НКВС на Закарпатті у досліджуваній період як важливий чинник у переслідуванні політичних діячів, тотального контролю за громадянами, контролю їх думок з допомогою місцевих газет, які були пропагандистським арсеналом в радянської влади.

Основна мета публікації полягає у тому, щоб дослідити судові процеси над "ворогами народу", керівниками політичних партій Андрієм Бродієм та Стефаном Фенциком.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі основних методів, засобів і власне механізму участі органів НКВС у проведенні судилищ над "ворогами народу" у досліджуваній період.

Основу джерельної бази статті складають статті газети "Закарпатська правда" 1946 року та архівні матеріали управління Служби безпеки України в Закарпатській області.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Зокрема, значний внесок у вивчення судових процесів над "ворогами народу" на Закарпатті у 1944–1946 рр. зробив закарпатський історик Омелян Довганич. У своїх працях [1–5] він доступно висвітлив діяльність партії Автономного землеробського союзу (АЗС) в роки Чехословаччини. Довів, що вона працювала на Закарпатті легально і її основною метою була боротьба за створення автономної Підкарпатської Русі в межах Чехословацької республіки [3, с. 51]. Радянська влада вважала, що АЗС виступав проти комунізму і вів підпільну боротьбу проти неї. Такому політичному діячу, як А. Бродію, приділив увагу у своїх працях Сергій Федака [6, с. 5; 7, с. 11].

Потрібно відзначити роботу преси під час судових засідань над Андрієм Бродієм та його однодумцями (8 осіб), упродовж трьох тижнів з 4 – по 25 травня 1946 р. Особливо детально описувала події газета "Закарпатська правда" у статтях "Ніякої пощади ворогам народу" [8, с. 2; 9, с. 3; 10, с. 5]. Тут чітко описувалися події судових засідань.

З досить різкою критикою діяльності А. Бродія виступав на сторінках газети "Закарпатська правда" у своїх статтях А. Патрус-Карпатський та О. Гіневський [12, с. 4; 13, с. 2]. Також варто відзначити І.Петровціва та його статтю, присвячену прем'єр-міністру першого автономного уряду Карпатської України Андрію Бродію [14, с. 208–210].

З різкою критикою проти інших політичних діячів, які були прихильниками АЗС у своїх працях, у 1946 році виступали Б.Сенько [15, с. 2; 16, с. 5], М. Тисин [17, с. 4]. За усі "гріхи угорської окупації" звинувачували "бродіївців" Д. Бриндзей, М. Величко [18, с. 3] та А. Іщук [19, с. 4].

Щодо судового процесу над керівником Руської національно- автономної партії (далі – РНАП) Стефаном Фенциком, то основу дослідження склала справа лідера та інших десяти засуджених разом з ним, яка зберігається в архіві управління Служби безпеки України в Закарпатській області [20–21].

Розглядаючи питання про засудження "ворогів народу" на Закарпатті потрібно насамперед вирішити чи такі взагалі існували. Адже радянське керівництво на показ демонструвало населенню відкриті судові процеси, чи судилища, щоб залякати населення. Та вже у часи незалежності України вони усі були реабілітовані. То вони були зрадниками України чи борцями за незалежність? Радянське керівництво їх називало "ворогами народу" і, засуджувало на 10–25 років виправно-трудових таборів (це кому пощастило), а іншим – розстріл.

Треба зауважити насамперед, що радянське керівництво ще до "возз'єднання" і утворення Закарпатської області у складі УРСР упродовж 1944–1945 рр. створило спеціальний суд Народної Ради Закарпатської України (НРЗУ), який керувався декретом № 22 від 18 грудня 1944 р., згідно з яким, він розглядав такі справи: про керівників органів окупаційних урядів; про службовців угорської поліції і жандармерії; про зрадників та їх помічників з громадян Закарпатської України, які своїми діяннями зміцнювали окупаційний режим на шкоду українському народові; про таємних агентів угорських і німецьких органів; про осіб, які у період окупації чинили звірства і насильства над мирним населенням; про осіб, що саботували діяння НРЗУ та які проводили агітацію і пропаганду, скеровану проти Червоної армії; про усіх осіб, які посягали на громадських діячів; про осіб, діяльність яких скеровувалася на розпалювання національної і релігійної ворожнечі; про діячів фашистських партій; про усі інші карні злочини, розглядання яких у спеціальному суді буде визнано необхідним [4, с. 523].

Згідно з декретом, спеціальному суду підлягали за антинародну діяльність прислужники окупантів часів Другої світової війни. Передусім це стосується діячів таких політичних партій як АЗС А. Бродія, РНАП С. Фенцика, колишніх депутатів угорського парламенту, чільних працівників угорських судів і працівників каральних органів (жандармерії, поліції, контррозвідки) та інших.

3 листопада 1944 р. радянські спецслужби заарештували А. Бродія, але лише 22 листопада контррозвідка 4-го Українського фронту "СМЕРШ" видала постанову на його затримання [7, с. 11]. У березні 1945 р. арештовано Енде Жигора, Олександра Ільницького, Андрій Крічфалуші-Габара, у червні – Георгія Бенце, Івана Шпака, Євгена Ортутая, Бейла Рішка, 25 листопада 1944 р. – Михайла Демка [2, с. 79]. Більшість із підсудних перебували під слідством більше року, а А. Бродій і М. Дзямко – півтора. Судили арештованих переважно за активну партійну діяльність у роки Чехословацької республіки, а особливо в період угорської окупації Закарпаття, хоча це не підлягало юрисдикції радянських органів.

Перший допит А. Бродія відбувся 5 грудня 1944 р., а останній – 16 січня 1945 р. Постанову про висунення звинувачення датовано 12 липня 1945 р. Не виключено, що до того часу радянські спецслужби планували його у дипломатичній грі. Йому висунули додаткове звинувачення – йому інкримінували статтю 54-4 КК УРСР ("допомога міжнародній буржуазії проти СРСР") [6, с. 5]. Було прийнято рішення "Про народний трибунал" над А. Бродієм та його спільниками (8 осіб), який проходив відкрито упродовж трьох тижнів з 4–25 травня 1946 р. Газета "Закарпатська правда" чітко описувала події, які відбувалися у залі суду та друкувала статті, які висвітлювали антирадянську агітацію "бродіївців". Так, у одному з випусків "Закарпатської правди" членів АЗС називали "гадяцькими душами", а газети, які випускала партія – "смердючим блощичником" [12, с. 4].

А. Бродія судили за те, що він працював на користь Угорщини і сприяв окупації Закарпаття, за свою прислужницьку і зрадницьку діяльність, надала допомогу угорцям, він отримував від уряду значну суму коштів як особисто, так і для власного лісопильного заводу у с. Волосянка Великоберезнянського району, друкарні "ЛАН" в Ужгороді, на видання газет. Обвинувачення було винесено найближчим спільникам.

Щодо діяльності партії АЗС, то у роки чехословацького режиму, на Закарпатті вона працювала легально і її основна мета була боротьба за створення автономної Підкарпатської Русі у межах Чехословацької республіки [3, с. 51]. У 1946 р. газети писали про те, що АЗС – це партія, яка бореться підданства стефанівської корони, називали її "диявольською кухнею і запроданства" [12, с. 4]. На одному з засідань було зачитано листування А. Бродія з угорським урядом та меморандум регенту Хорті. У ньому йшлося про А. Бродія який клявся у своїй двадцятилітній рабсько-слухняній діяльності на користь "корони святого Стефана" [13, с. 2].

Зуміла радянська пропагандистська машина по-своєму трактувати хороші події, пов'язані з 1932 р., коли лютував голод, тоді А. Бродій попросив допомоги для голодуючого населення Закарпаття в угорських панів. "Закарпатська правда" висвітлювала ці події зовсім по-іншому [12, с. 4]. На засіданні 7 травня 1946 р. основним звинуваченням щодо А. Бродія було засудження угорським режимом у 1942 р. 300 комуністів, з яких 6 розстріляли [9, с. 3].

Варто наголосити, що А. Бродія під час допиту 21 вересня 1945 р. він виступав з проугорськими і антирадянськими промовами, висловлював довіру угорському фашистському уряду, схвалював їх політику [2, с. 82]. Також він виступав у Рахові, Богдані, Лугах, Квасах, Ясіні доводячи спільність угро-руського народу з угорцями.

А. Бродій послідовно декларував свою вірогідність угорському режиму і час від часу випрошував автономію, що було марно. Безспірним фактом було те, що він був "платним агентом Угорщини", працював для неї будучи громадянином ЧСР і на території Закарпаття, його мета – приєднати Закарпаття до Угорщини [22, с. 119]. У протоколі допиту за 16 січня 1945 року записано такі слова А. Бродія: "На службу до угорського уряду я став у 1923 р. Вся моя діяльність з 1923 до 1938 року звелася до того, що керована мною партія була протиурядовою і ми вели роботу проти чехословацького уряду, блокуючись у своїй діяльності з угорськими партіями" [5, с.12]. Він мав псевдонім – "Бертолон" і за таку діяльність одержував гроші на пропаганду та видання газет.

У роки угорської окупації АЗС була заборонена. На допиті 21 вересня 1945 р. він заявив: "Коли Угорщина в союзі з Німеччиною та Італією вступила в війну проти Радянського Союзу я повністю підтримував уряд Угорщини у цій війні... Я запевняв уряд Угорщини, що угорський народ з подвоєною силою буде підтримувати його політику в цій війні і закликав народ до активної участі проти більшовиків" [3, с. 56].

До активної боротьби проти комунізму закликав і підсудний М. Демко. Так, газета "Закарпатська правда" продовжуючи висвітлення судових подій над ворогами народу на чолі з А. Бродієм писала, що він виступав з закликами розводити коней гуцульської породи, щоб вести

війну проти СРСР [10, с. 5]. Найбільшим злочином М. Демка комуністи вважали те, що він підготував і підписав закони про включення Закарпаття до Угорщини [16, с. 5].

8 травня 1946 р. на судовому засіданні проводилися допити підсудного І. Шпака, а 10 травня – Б. Рішка та Е. Жегори. Так, Б. Рішка називали "русинським Муссоліні", який проводив угоризацію закарпатських українців [17, с. 4]. Будучи ревним католиком, його комуністи називали "недругом" православних. Також його звинувачували у безпідставному засудженні православних з с. Ізи, який увійшов в народ під назвою "марамороський процес" [17, с. 4]. Доказом його відданої праці угорському режиму слідство вбачало у нагородженні найвищим орденом – хрестом угорської національної оборони. Одним з останніх було допитано Є. Ортутая, колишнього старости м. Берегово та архідиякона. У суді підсудним визнано, що він був членом Християнської соціалістичної партії (ХСП), яка використовувала церкву для своїх політичних цілей [15, с. 2].

Значна кількість свідків свідчила проти підсудних, дій АЗС і А. Бродія. Так, жителі с. Забродь Великоберезнянського району звинувачували "бродіївців" у неправомірному засудженні своїх односельчан. У 1942 р. угорський уряд засудив 42 осіб з цього села за небажання служити в угорській армії [23, с. 3]. З іншого села Люта цього ж району люди писали у "Закарпатську правду", що режим "бродіївців" відбирав насильно від них хліб, худобу і вони відчували "мадярський рай", який їм обіцяв А. Бродій [24, с. 3].

Жителі Хустського району згадували як на збори комуністів у 1935 р. вдерлися "бродіївці" та розстріляли членів партії. Серед агентів А. Бродія вони називали греко-католицьких священиків Василя Селемана з с. Золотарьово та Косея з с. Копашньово [18, с. 3].

А. Крічфалуша-Грабар, який на попередніх судових свідченнях стверджував, що врятував від смерті групу партизанів. У чому ж заключався цей порятунок суд дізнався від свідків Г. Янчик, Н. Янчик, М. Кішкович та П. Кухта. Згідно з наказом угорського уряду, на Закарпатті сформовано жандармську службу на чолі з А. Крічфалуші-Грабарем, після чого, без будь-якої причини, як стверджують свідки, вони були затримані та жорстоко закатовані угорською жандармерією [25, с. 4]. М. Тисин у статті називав А. Крічфалуші-Грабара "жандармським тираном на Хустщині" [17, с. 4].

Відповідальний секретар обласної надзвичайної комісії з розслідування злочинів німецько-угорських окупантів і їх посібників А. Іщук також викриває низку злочинів угорського режиму. Терор, катування у в'язницях і таборах – усе це мало безпосередній зв'язок з "бандою колишніх керівників автономного земледільного союзу" [19, с. 4]. Отже, 23 травня 1946 р. у відкритому судовому засіданні оголошено обвинувачення та вироки засудженням на чолі з А. Бродієм. Закарпатський обласний суд на чолі з Василем Русином та прокурором області Іваном Андрашком засудив до вищої міри покарання – розстрілу А. Бродія за співробітництво з угорським режимом [14, с. 209], М. Демка, А. Крічфалуші-Грабаря. Вирок виконано в Ужгороді 7 грудня 1946 року. Г. Бенце та Є. Ортутая засуджено на 10 років виправно-трудових таборів, І. Шпака та Е. Жегору – на 8 років, М. Рішка – на 5 років ув'язнення [26, с. 3–4]. Усі були реабілітовані 26 грудня 1991 р.

В історичній науці справу над С. Фенциком та його спільниками називають "другим гучним відкритим процесом", але у періодичних виданнях немає про це жодної згадки. С. Фенцик був арештований ще у грудні 1945 р. а усі інші (усього 11 осіб) підсудні майже через півроку. Лідера звинувачували у тому, що партія РНАП, створена у 1934 р. та він, як її керівник, проводили буржуазно-націоналістичну, профашистську політику і боротьбу проти комуністичного руху, а принципи РНАП запозичені від фашистських партій Італії та Німеччини. Окрім того радянська влада вважала, що він у часи окупації Закарпаття працював над приєднанням Закарпаття до Угорщини, і надавав конкретну допомогу окупаційним військам – "гвардії чорносорочників" [20, арк. 144].

На допиті від 6 вересня 1945 р. С. Фенцик зізнався, що газета, яку він видавав друкувала статті, скеровані на підлив СРСР та обмеження радянських настроїв у суспільстві [20, арк. 144]. Потрібно зауважити, що ще 10 листопада 1938 р. члени РНАП, гвардії "чорносорочників" організовано вийшли зустрічати угорські війська, які входили до Ужгорода. Крім того, С. Фенцика обвинувачували в тому, що, будучи лідером РНАП, у 1935–1938 рр. він був агентом Угорщини, Польщі та Ватикану, працював на їх користь, за що отримував грошові субсидії на видання газет "Карпаторусский голос", "Наш путь" та інші. На питання, який політичний напрям таких друкованих видань партії, як "Карпаторусский голос", "Наш путь", "Наш авангард", календарів РНАП і товариства ім. Духновича, С. Фенцик відповідав, що вони мали явно фашистський, антирадянський і антикомуністичний напрям, про що з усією переконаністю свідчать окремі номери газет, календарі і брошури, які були у розпорядженні слідства [1, с. 35].

Угорський прем'єр Б. Імреді поставив перед С. Фенциком завдання проводити роботу за зміну громадської думки, доводити економічний, політичний і етнографічний зв'язок населення Закарпаття з Угорщиною. Із протоколу допиту від 6 вересня 1945 року видно яку активність проявляв С. Фенцик. Упродовж січня-березня 1939 р. він виступив з лекціями в Ужгороді, Мукачеві,

Мішкольці, Серенчі, Шарошпотоці, Будапешті та інших містах, а також на радіо. Усього проведено близько 60 лекцій, видано плакат з його біографією, у якому він називав себе "вождем карпаторуських фашистів" [2, с. 86].

За "зрадницьку діяльність проти народів СРСР" Закарпатський обласний суд 3–14 червня 1946 р. вирішував долю підсудних. Так, підсудний В. Гаджа у судовому засіданні запевняв суд, що програма РНАП зосереджувалася на боротьбі проти комунізму. Основна мета партії – руська автономія у рамках Чехословаччини [21, арк. 151].

Вирок С. Фенцику та іншим підсудним був жорстоким. На підставі ст. 54-4, 54-11 и 54-13 КК УРСР їх засуджено до найвищої міри покарання – розстрілу [21, арк. 160]. Усі інші його спільники засуджені на термін від 3 до 10 років ув'язнення. Усіх реабілітовано 24 лютого 1992 р.

Участь усіх без винятку борців національно-визвольного руху за незалежну Україну, імена яких згадувалися у статті, закінчилася трагічно, одні з них засуджені до розстрілу, інші опинилися за ґордоном, а решта – стали політичними в'язнями таборів [27, с. 82].

Таким чином, плани і заходи радянського керівництва із засудження політичних діячів Закарпаття закінчилися успішно. Те, що усі засуджені були реабілітовані у роки незалежності України, свідчить про упереджений погляд радянського керівництва до політичних діячів Закарпаття.

Список використаних джерел

1. Довганич О. Відкриті судові процеси над керівниками політичних партій А. Бродієм і С. Фенциком та їх спільниками / О. Довганич // Карпатський край. 1998. – № 1–2. – С. 32–35.
2. Реабілітовані історією. Закарпатська область. У 2-х кн. – Книга перша. – Ужгород: Закарпаття, 2003. – 788 с.
3. Довганич О. Так ламалися долі репресованих закарпатців: Сторінками обласного тому "Реабілітовані історією" / О. Довганич / [Післямова Миколи Олашина]. – Ужгород: Гражда, 2008. – 292 с.
4. Декрет Народної Ради Закарпатської України про утворення спеціального суду при Народній Раді 18 грудня 1944 р. // Тернистий шлях до України: Збірник архівних документів і матеріалів "Закарпаття в європейській політиці 1918–1919, 1938–1939, 1944–1946 рр." / [Упорядкування, передмова та покажчик О. Довганича та О. Корсуна]. – Ужгород: Закарпаття, 2007. – С. 522–524.
5. Довганич О. Чиї інтереси вони відстоювали: рідного краю чи чужих держав? / О. Довганич // Фест. – 20–26 вересня 2007. – С. 12.
6. Федака С. Андрій Бродій / С. Федака, В. Ільницький // Фест. – 2005. – 24–30 листопада. – С. 5.
7. Федака С. Андрій Бродій: між Росією й Угорщиною / С. Федака // Ужгород. – 22 грудня 2001. – С. 11.
8. Ніякої пощади ворогам народу (засідання 6 травня) // Закарпатська правда. – 7 травня 1946. – С. 2.
9. Ніякої пощади ворогам народу (засідання 7 травня) // Закарпатська правда. – 8 травня 1946. – С. 3.
10. Ніякої пощади ворогам народу (засідання 8 травня) // Закарпатська правда. – 9 травня 1946. – С. 5.
11. Ніякої пощади ворогам народу (засідання 13 травня) // Закарпатська правда. – 14 травня 1946. – С. 2.
12. Патрус-Карпатський А. Про тих, хто розпинав Закарпаття / А. Патрус-Карпатський, О. Гіневський О. // Закарпатська правда. – 4 травня 1946. – С. 4.
13. Гіневський О. Зрадник / О. Гіневський // Закарпатська правда. – 7 травня 1946. – С. 2.
14. Петровців І. Андрій Бродій: 110-річчя до дня народження прем'єр-міністра першого автономного уряду Карпатської України (1895–1946) / І. Петровців // Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2005. – Ужгород, 2005. – С. 208–210.
15. Сенько Б. Архізрадник в сутані / Б. Сенько // Закарпатська правда. – 14 травня 1946. – С. 2.
16. Сенько Б. Демко – "реальний політик" / Б. Сенько // Закарпатська правда. – 9 травня 1946. – С. 5.
17. Тисин М. "Русинський муссоліні" / М. Тисин // Закарпатська правда. – 11 травня 1946. – С. 4.
18. Бриндзей Д. Бродіївці допомагали окупантам / Д. Бриндзей, М. Величко // Закарпатська правда. – 18 травня 1946. – С. 3.
19. Ішук А. Бродіївці відповідальні за період окупації / А. Ішук // Закарпатська правда. – 21 травня 1946. – С. 4.
20. Архів УСБУ в Закарпатській області, спр. 5678, т. 1, 288 арк.
21. Архів УСБУ в Закарпатській області, спр. 5678, т. 8, 511 арк.
22. Бедь В. До питання про діяльність судових органів Закарпатської України (1944–1946) / В. Бедь // Науковий вісник Ужгородського державного інституту інформатики, економіки і права, 1997. – № 1. – С. 115–121.
23. Гефнерова С. Кров замордованих на їх руках / С. Гефнерова, М. Данкова // Закарпатська правда. – 18 травня 1946. – С. 3.
24. Шеба С. Суворі кари катом / С. Шеба, М. Яцків // Закарпатська правда. – 18 травня 1946. – С. 3.
25. Вороги народу перед судом (засідання 23 травня) // Закарпатська правда. – 24 травня 1946. – С. 4.
26. Вороги народу перед судом (промова державного обвинувача, обласного прокурора І. В. Андрашка, на судовому засіданні 23 травня) // Закарпатська правда. – 25 травня 1946. – С. 3–4.
27. Коршинський І. Вплив Карпатської України на подальшу національно-визвольну боротьбу в умовах комуністичного режиму / І. Коршинський // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія "Історія", 2005. – № 13. – С. 79–82.

Сергей Гордийчук

СУДЕБНЫЕ ПРОЦЕССЫ НАД "ВРАГАМИ НАРОДА" В ЗАКАРПАТЬЕ В 1944–1946 ГОДАХ

В данной статье проанализирована деятельность советской власти в Закарпатье против политических деятелей, которые отстаивали интересы своего края еще до воссоединения Закарпаття с Советской Украиной, в период Чехословацкой республики и в период венгерской оккупации края. Данная работа базируется на основе архивных материалов Управления Службы безопасно-

сти Украины в Закарпатской области и газет в 1946 году, в которых подробно описываются события открытых судебных процессов.

Ключевые слова: НКВД, "враги народа", Закарпатье, Автономный земледельческий союз, Русская национально-автономная партия.

Sergiy Gordiychuk

JUDICATURE PROCESS OF "NATION ENEMIES" IN TRANSCARPATHIA IN 1944-1946 YEARS

This article analyzes the activities of the Soviet government in Transcarpathia against politicians who defended the interests of his land before reunification with the Soviet Transcarpathia Ukraine, during the Czechoslovak Republic and during the Hungarian occupation of land. This paper is based on archival materials of the Security Service of Ukraine in the Carpathian region and the newspaper in 1946, which described in detail the events of open trials.

Key words: NKVD, "nation enemies", Transcarpathia, Autonomous Agricultural Union, Russian national-autonomous party.

УДК 94(477)

Іван Зуляк

АГЕНТУРНО-ОПЕРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІІ УПРАВЛІННЯ НКДБ УРСР В 1946 Р.

У статті йдеться про агентурно-оперативну діяльність ІІ управління НКДБ УРСР в січні 1946 р. Автором охарактеризовано основні напрямки його роботи, пов'язані з боротьбою із римо-католицьким і греко-католицьким духовенством, протестантизмом. Досліджено механізм обласних управлінь НКДБ з розширення агентурної мережі серед духовенства.

Ключові слова: НКДБ УРСР, ІІ управління, агентурно-оперативна діяльність, агентура.

Актуальність досліджуваної проблеми, поза будь-яким сумнівом, є надзвичайно важливою і необхідною для осмислення складних соціальних і релігійних процесів, що відбувалися упродовж січня 1946 р. в УРСР і пов'язані з функціонування важливого органу радянської репресивної системи – Народного комісаріату державної безпеки (далі – НКДБ), який відіграв визначальну роль у повоєнний час у боротьбі із римо-католицьким, греко-католицьким духовенством і протестантизмом.

Наукова новизна досліджуваної проблеми ґрунтується на тому, що автором публікації використано архівні матеріали, які аналізуються і вводяться до наукового обігу чи не вперше; вивчені справи дають змогу оцінити тотальний вплив насильницьких дій НКДБ УРСР як на Церкву, так і на широкий загал в окреслений період.

Мета статті – дослідити агентурно-оперативну діяльність ІІ управління НКДБ УРСР в січні 1946 р.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні, національно-культурні та релігійні процеси, що відбувалися в УРСР у зазначений період.

Предмет дослідження – аналіз участі ІІ управління НКДБ УРСР у боротьбі із римо-католицьким, греко-католицьким духовенством, протестантизмом.

Основні завдання наукової публікації обумовлені аналізом секретних документів НКДБ УРСР та його управлінь в областях, характеристикою механізму дій влади щодо вербування агентів.

Хронологічні рамки статті охоплюють діяльність органів держбезпеки УРСР в січні 1946 р., як час форсованої підготовки до проведення Львівського собору.

Обмежений обсяг цієї статті не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблематики, однак автор статті вважав за необхідне зосередити увагу саме на зазначеній проблематиці, дослідити механізм дій НКДБ УРСР у боротьбі із римо-католицьким, греко-католицьким духовенством і протестантизмом.

Основа джерельної бази статті складають архівні матеріали Галузевого державного архіву Служби Безпеки України [1], документи радянських органів державної безпеки [2] та інші матеріали [3].

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Важливою у розширенні документальної бази радянської репресивно-каральної системи служить дослідження І.Біласа [4],